

Teemu Luukka

Petteri Orpo ja oikeistovallan paluu



Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

Journalistisen kulttuurin edistämissäätiö JOKES
ja Otavan Kirjasäätiö ovat tukeneet tätä kirjahanketta.

© Teemu Luukka ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2025

ISBN 978-951-1-50855-7

Tekstin ja tiedonlouhinta kielletty.

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2025



SISÄLLYS

ALKUSANAT	7
OSA 1: OIKEISTOVALLAN SYNTY JA TEOT	15
1 Epäonnistunut vallankaappaus	17
2 Inarijärven käänne	33
3 Kivulias synnytys	45
4 Kuolo uhkaa ennen syntymää	53
5 Väsyneet skumpat	67
6 Vitsailua natsisymboleilla	75
7 Rasismikesän salattu ratkaisija	85
8 Ankara arki	97
9 Säröjä rakkaudessa	113
10 Stubb, Orpo ja Trump	123
11 Rahaa löytyikin – varakkaille	143
12 Synttäreitä seuraa syksy	159
OSA 2: OIKEISTOVALLAN SYNNYTTÄJÄT	177
13 Onko Orpo nynny?	179
14 Puhtoinen nuoruus	199
15 Orpon oppivuodet	215
16 Orpon rohkein teko	229
17 Vastahakoinen pragmaatikko	241
18 Hymyilevä helluntailainen	255
19 Kovia kokenut kirstunvartija	265
OSA 3: OIKEISTOVALLAN SYNNYN SYYT	281
20 Perussuomalainen vallankumous	283
21 Oikeiston pitkä putki	303
22 Supertähtien voimat eivät riitä	313
23 Vihreä ei ollut voittajan väri	327
24 Ay-liikkeen voima hiipui	339
26 Miten Suomi muuttui?	373
Viitteet	385
Lähteet	388
Henkilöhakemisto	392

ALKUSANAT

Lauantaina alkuillasta 1. helmikuuta 2025 Helsingin Länsiterminaalissa jonotti noin tuhat kokoomuslaista eri puolilta Suomea. Paikalla olivat lähes kaikki kansanedustajat sekä suuri joukko puolueaktiiveja, jotka huolehtivat demokratian toimivuudesta. Meitä toimittajia oli paikalla parikymmentä.

Juhlat olivat alkamassa ja osa hörppi jo olutta. Joku huomasi pääministeri Petteri Orpon nousevan laivaan turvamiesten saatamana ennen muita. Kokoomuksella, kuten monilla muillakin puolueilla, on pitkä perinne järjestää ennen vaaleja merimatka, jolle kutsutaan puolueelle tärkeitä henkilöitä. Suljetussa tilassa on helppo nostattaa tunnelmaa ja kerrata ehdokkaille puolueen ohjelmaa.

Tällä kertaa vuorossa olivat kunta- ja aluevaalit. Puolue oli ollut Suomen suurin kuntapuolue jo vuodesta 2008, ja laivan käytävillä uskottiin yleisesti voittoputken jatkumiseen, vaikka SDP oli noussut joissakin mielipidemittauksissa kokoomuksen ohi.

Laivan lähdettyä ja päivän seminaarien loputtua väki suuntasi kohti laivan juhlatilaa. Kokoomuksen ydinjohto asteli kovassa nos-teessa olevan varapuheenjohtaja Karoliina Partasen johdolla lavalle *Rocky*-elokuvista tutun, Bill Contin säveltämän *Gonna Fly Now* -kappaleen tahdissa. Hänen perässään lavalle nousivat puheenjohtaja Petteri Orpo, varapuheenjohtajat Anna-Kaisa Ikonen ja

Antti Häkkänen, puoluevaltuuston puheenjohtaja Heikki Autto sekä puoluesihteri Timo Elo.

”Rakkaat kokoomuslaiset! Tiedätkö, mikä hetki nyt on? Nyt on aika avata kokoomuksen kunta- ja aluevaalikampanja”, Partanen julisti musiikin hiljennettyä. Hänen taakseen oli heijastettu isoin kirjaimin sanat: ”Oikealla asialla”.

Puheenjohtaja Orpo nostatti yleisön tunnelmaa – hän kehui hallitusta ja arvosteli vasemmistoa minkä kokoomuksen kehuilta ehti. ”Terveysjärjestelmä toimii, toisin kuin oppositio väittää”, Orpo toisteli. Puolueen viestiin oli lisätty runsaasti optimismia, vaikka vielä joitakin kuukausia sitten Orpon mielestä terveysjärjestelmä oli todella huonossa kunnossa Sanna Marinin hallituksen jäljiltä. Kokoomus oli ollut jo yli puolitoista vuotta pääministeripuolue, eikä voinut enää syyttää edellistä hallitusta ihan kaikesta.

Laivalla ei juuri kukaan sanonut pahaa sanaa perussuomalaisista, toisin kuin aikaisemmin vastaavilla risteilyillä, joilla olin ollut mukana. Kehuja sen sijaan kuulin tuon tuosta. Vaikutti siltä, että kokoomus ja perussuomalaiset olivat kuin sisarpuolueita. Vain joillekin vanhemmille aktiiveille yhteistyö perussuomalaisen kanssa vaikutti olevan pakon sanelema kauhistus. Joitakuita toki ällötti perussuomalaisten tapa suorastaan kiusata ulostuloiltaan pääministeri Orpoa, mutta mitäs pienistä, kunhan verot alenevät ja ay-liike saadaan kuriin. Vaalijuhla jatkui aamutunneille saakka. Tunnelma oli itsevarma ja tyytyväinen, osin riehakaskin.

Yhden eron huomasin aikaisempiin kokoomustapahtumiin, joissa olin ollut. En vuoden 2023 risteilyllä – enkä aikaisemmiin kokoomuksen tilaisuuksissa – ollut kuullut kertaakaan kokoomusnuorten laulavan 1930-luvun yltyöisänmaallisia lauluja. Tällä kertaa laivan käytävällä raikui avoimesti IKL:n 1930-luvun suosima *Vöyrin marssi*. Laulu kuului toki vain joissakin porukoissa, mutta huomaamatta se ei jäänyt.

Laulu alkaa näin: *”Suojeluskunnat Suomenmaassa järjestystä vaatii, kaikki ryssät maasta pois ja alas punakaarti. Hei Saksan-*

niemi, Jääkärijoukko, Lapuan ja Härmän joukko, Vöyri, Kauhava ja muut. Jääkäreillä mukanaan on menestys ja onni, meikäläisten vyöllä riippuu saksalaisten pommi.”

Osa lauloi värssyä selvästi huumorilla – tai ainakin väitti niin. Kaikkien asenteesta en ottanut tolkkua. Äärimmäisen isänmaallisia lauluja oli toki iät ajat kuultu saunailloissa ja juh-lissa, mutta julkisuudessa niiden esittämistä oli yleensä vältelty. Kysyin usealta kokeneelta kokoomuslaiselta, olisiko tällaisen laulun julkinen esittäminen ollut sallittua 1900-luvun lopul-la tai 2000-luvun alkuvuosina. Vastaus oli yksimielinen: ei olisi. Vaikka *Vöyri* *marssia* laulaneet olivat pienen pieni vähemmistö, heidän esiintymisensä kuvasti aikakauden henkeä. Kaikki eivät kuitenkaan suhtautuneet tähän kehitykseen tyynesti: esimerkik-si eräs vuodesta 1970 puolueessa toiminut mikkililäinen kertoi vierastavansa pelkkää sanaa ”oikeistolainen”. Hän suhtautui huo-lestuneesti puolueessa lisääntyneeseen ahdasmieliseen kansallis-mielisyyteen.

Miten tähän oli tultu? Muun muassa tähän kysymykseen tämä kirja pyrkii vastaamaan. *Petteri Orpo ja oikeistovallan pa-luu* sai alkunsa elokuussa 2024, kun Otavan kustannuspäällikkö Jarkko Vesikansan kanssa ihmettelimme, kuinka vähän kokoo-muksen puheenjohtaja Orpoa on käsitelty kirjallisuudessa. Kä-vimme läpi hänen saavutuksiaan. Orpo oli tuolloin johtanut ko-koomusta kahdeksan vuotta ja voittanut enemmän vaaleja kuin yksikään kokoomusjohtaja ennen häntä.

Petteri Orpo oli onnistunut kokoamaan hallituksen, jon-ka ohjelmassa oli laaja joukko elinkeinoelämän ja kokoomuk-sen ikiaikaisia haaveita. Harvassa ovat ne hallitusohjelmat, jotka ovat vastanneet näin täydellisesti yhden puolueen toiveisiin. Kai-ken lisäksi hän oli saanut hyvin eripuraisen ja jatkuviissa perus-suomalaisten aiheuttamissa rasismikohuissa kamppailleen hal-lituksen toimimaan poikkeuksellisen tehokkaasti. Syyskuussa 2025 yhteistyö rasistisia ulostuloja jatkaneiden perussuomalais-

ten kanssa alkoi käydä erittäin vaikeaksi sekä RKP:lle että kokoomukselle. Perussuomalaisten rasiset ulostulot olivat nakerkaneet hallituksen sisäistä luottamusta sen verran, että jopa kokoomuksessa arveltiin hallituksen voivat kaatua selvästi ennen kautensa loppua. On mahdollista, että oikeistovallan paluu jäi lyhyemmäksi kuin Petteri Orpo alun perin toivoi.

Vesikansa ehdotti, että kirjoittaisin Petteri Orposta elämäkerran. Sanoin, etten puolueisiin sitoutumattomana toimittajana halunnut leimautua yhden poliitikon elämäkerturiksi. Sen sijaan ehdotin kirjaa siitä, kuinka ja miksi Suomen oloissa poikkeuksellisen oikeistolainen hallitus syntyi. Olin seurannut politiikkaa ja taloutta kymmeniä vuosia, joten kuvittelin tehtävän olevan helppo. Toisin kävi – koko kevät ja kesä 2025 kuluvat aiheen parissa.

Tämä kirja ei ole Petteri Orpon elämäkerta, vaikka hän on teoksen päähenkilö. Kirja jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa tarkastelen, kuinka kokoomus ja perussuomalaiset löysivät toisensa. Sukellan kulissemiin ja kuvaan, miten keskeiset säästöt ja muut päätökset syntyivät hallituksen kahden ensimmäisen vuoden aikana. Seuraan hallituksen sisäisiä jännitteitä ja päätöksentekoa aina syyskuun alkuun 2025 saakka.

Toisessa osassa esittelen hallituksen ”synnyttäjät” ja heidän roolinsa oikeistovallan paluussa. Tarkastelen, millaisia päättäjiä Petteri Orpo, Riikka Purra, Anna-Maja Henriksson ja Sari Essayah ovat – sekä millaiset taustat ja arvot heitä ohjaavat. Kotipsykologiksi en ole ryhtynyt.

Kolmannessa osassa paneudun niihin 2000-luvun tapahtumaketjuihin, jotka jälkikäteen tarkasteltuna johtivat Suomen historiassa harvinaiseen oikeistolaiseen hallitukseen.

Metodini on ollut sama kuin toimittajan työssäni: loputon soittelu ja ristiinvalotus. Minulla on ollut tapana soittaa eri osapuolille yhä uudelleen varmistaakseni, miten asiat todella ovat tapahtuneet. Se vähentää usein draamaa, mutta toivottavasti

lisää totuutta. Tämä kirja onkin ennen kaikkea dokumentti yhdestä jaksosta Suomen politiikassa. Haastattelin kirjaa varten yli sataa henkilöä. Suurin osa heistä on lueteltu kirjan lopussa. Osa ei ole halunnut nimeään julki. Kiitän heitä kaikkia. Kaikilla haastateltavilla oli mahdollisuus tarkistaa omat sitaattinsa.

Kirjan taustalla ovat myös ne tuhannet puhelinsoitot, joita olen urani aikana tehnyt. Kirjaa varten tehtyjen haastattelujen sitaattit ovat preesensissä, muu teksti on pääosin imperfektissä. Esiinnyn itsekin kirjan niissä kohdissa, joissa katsoin sen tuovan lisäarvoa, vaikka en itse asiassa pidä kirjoista, joissa toimittajat nostavat itseään esiin.

Suomen 2000-luvun politiikka on ollut suurten mullistuksi-en aikaa. Näen kolme keskeistä syytä poikkeuksellisen oikeistohallituksen syntyyn: perussuomalaisten kasvu merkittäväksi puolueeksi, koko 2000-luvun ajan jatkunut yhteiskunnan oikeistolaistuminen sekä ay-liikkeen mahtiaseman romahdus, joka johtui osin kahdesta edellisestä syystä.

Keskeisin taustatekijä on kuitenkin väestön ikääntyminen sekä yritysten tuottavuuden hiipuminen lähes kahden vuosikymmenen ajan. Tämä on johtanut Suomen julkisen talouden merkittävään velkaantumiseen, mikä on tehnyt politiikan teosta erittäin vaikeaa: uutta jaettavaa on niukalti, mutta odotuksia riittää. Vanha sanonta ”siitä puhe, mistä puute” kuvaa osuvasti Suomen poliittista keskustelua 2010-luvulta lähtien. Politiikasta on tullut yhden totuuden talouspuhetta, jossa oikeisto on pärjännyt hyvin. SDP on voittanut eduskuntavaalit vain kerran vuosina 2003–2023. Se oli vuonna 2019, jolloin talousnäkymät näyttivät hetkellisesti kirkastuvan, mutta tilanne ei jatkunutkaan.

Syiden valinta on väistämättä subjektiivista, vaihtoehtoisia näkökulmia olisi monia. Keskityn erityisesti niihin 2000-luvun kehityskulkuihin, jotka mielestäni johtivat oikeistovaltaan.

Sen takia jätän vähemmälle useita keskeisiä 2000-luvun yhteiskunnallisia ilmiöitä ja tapahtumia, kuten ilmastonmuutok-

sen, digitalisaation, väestön ikääntymisen, koronakriisin ja Ukrainan sodan. Vaikka ne ovat vaikuttaneet politiikan sisältöihin, ne eivät olleet pääsyitä siihen, että kokoomus ja perussuomalaiset perustivat yhdessä hallituksen. Toki ne vaikuttivat siihen, millaista politiikkaa tämä hallitus teki.

Suomessa ei ole ollut yhtä oikeistolaista hallituskokoonpanoa kuin Petteri Orpon hallitus kertaakaan ainakaan toisen maailmansodan jälkeen. Historiallisesti maata ovat hallinneet pääosin vasemmistolaiset ja keskustalaiset voimat.

Oikeistolaisuuden määritelmiä on monia. Yleensä siihen liitetään markkinatalouden korostaminen ja yksilön valinnanvapauden puolustaminen ja pyrkimys supistaa valtion roolia yhteiskunnassa. Tämä tarkoittaa muun muassa julkisten menojen karsimista ja julkisen sektorin työntekijämäärän vähentämistä.

Oikeistolaisuuteen kuuluu halu keventää verotusta ja rajoittaa ammattiyhdistysliikkeen valtaa. Tavoitteena on siirtää päätösvaltaa työehdoista yrityksen ja yksilön välisiin neuvotteluihin tai jopa yksin yrityksille.

Kaikkia näitä piirteitä löytyy Orpon hallitusohjelmasta. Hallituksen toiminnassa on lisäksi oikeistolaisuuteen usein liitettäviä arvokonservatiivisia elementtejä, kuten perinteisten arvojen korostamista, kansallismielisyyttä ja maanpuolustuksen painottamista.

Politiikkaa käsittelevät kirjat elävät aina ajassa. Tämäkin kirja olisi hyvin erilainen, jos se olisi kirjoitettu vaikkapa viisi vuotta aiemmin. Silloin keskiössä oli ilmastonmuutos. Vihreistä povattiin jopa pääministeripuoluetta. Vuonna 2025 puheenaiheita hallitsevat sota ja talous. Vuoden 2027 vaaleissa keskustellaan ehkä ja toivottavasti myös jostain muusta.

Kirja olisi varmasti erilainen, jos se kirjoitettaisiin viiden vuoden kuluttua. Siksi kutsun tätä kirjaa 2000-luvun politiikan väli-tilinpäätökseksi. Kyse ei ole mielipidekirjasta, vaan pyrkimykses-tä kuvata, mitä on tapahtunut, miksi niin on käynyt ja ketkä ovat

olleet päätösten takana. Kerron laajasti 2000-luvun poliitikkojen ja Orpon hallituksen päätösten vaikutuksista. Esittelen päätöksistä esitettyjä arvioita, mutta en ota kantaa siihen, ovatko päätökset minusta oikeita vai vääriä. Sen saa lukija ratkaista itse, kuten myös sen, onko tämä lähestymistapa perusteltu. Toimittajana olen saanut turhankin usein huomata, kuinka turhauttavaa Orpon hallituksen toimista on välillä kirjoittaa: jos sen toimia ei arvostele lyttyyn, on muka äärioikeistolainen, ja jos ei kehu, leimataan vasemmistolaiseksi. Samalla jyrkkyydellä luettiin Marinin hallitusta koskevia kirjoituksia. Sellainen tämä aika on.

Haluan kiittää lämpimästi kaikkia haastateltavia. Erityiskiitos Marko Junkkarille, Teemu Muhoselle ja Teija Sutiselle, jotka lukivat käsikirjoituksen ennakkoon ja antoivat arvokkaita huomioita. Kiitän myös kaikkia kollegoitani eri medioissa vuosina 1980–2025. Heiltä olen oppinut kaiken sen, mitä osaan. Kiitos myös *Helsingin Sanomien* vastaavalle päätoimittajalle Erja Yläjärvelle, joka antoi luvan siteerata omia kirjoituksiani muutamissa kohdissa laajemmin kuin mitä sitaattioikeus normaalisti sallisi.

Suurkiitos Otavalle sekä erityisesti kustannustoimittajalleni Eila Rikkiselle sekä hänen apunaan toimineelle Miia Alavillemolle. Halauskiitos rakkaalle vaimolleni Kaisu Luukalle, joka luki ihan ensimmäisenä kirjan raakaversioita.

Helsingissä 11. syyskuuta 2025

Teemu Luukka

OSA 1

**OIKEISTOVALLAN
SYNTY JA TEOT**

Kokoomuksen puheenjohtaja Petteri Orpo ja perussuomalaisten
puheenjohtaja Jussi Halla-aho politiikan toimittajien yhdistyksen
järjestämässä väittelytilaisuudessa maaliskuussa 2020.

MARKKU ULANDER / LEHTIKUVA



1 Epäonnistunut vallankaappaus

Eduskuntavaali-iltana 2. huhtikuuta 2023 kokoomuksen perinteisessä juhlatilassa Ostrobotnialla eli Bottalla vallitsi äärimmäisen jännittynyt tunnelma. Viisi päivää ennen vaalipäivää *Helsingin Sanomat* julkaisi gallupin, jonka mukaan kokoomuksen kannatus oli pudonnut selvästi. Puolue oli edelleen johdossa, mutta kamppailu ykköspaikasta oli kovaa, sillä perussuomalaiset ja SDP olivat jo aivan kokoomuksen kannoilla suosiossaan. Mikä tahansa näistä kolmesta voi voittaa.

Vähän ennen iltakymmentä tila räjähti riemun ulvontaan. Yle julkaisi vaaliennusteensa, jonka mukaan kokoomus voittaa vaalit. Ilmassa leijui sinisiä ilmapalloja, ja ihmiset heiluttelivat pahvisia Petteri Orpon kasvokuvia. Kokoomus sai yli 20 prosenttia annetuista äänistä – vastaavaan se oli yltänyt eduskuntavaaleissa viimeksi vuonna 2011. Kansanedustajia puolueelle tuli 48, mikä on puolueen historian kolmanneksi suurin määrä.

Kun Orpo saapui puheenjohtajien tenttipaikalta eduskunnan Pikkuparlamentti-talolta omiensa joukkoon Bottalle. Taustalla soi Pet Shop Boysin *Go West* -kappale. ”Tiedättekö mitä? Tuli iso voitto”, Orpo julisti juhlatilan lavalta. Orpo kiitteli silmät vetisinä vaimoaan Niina Kanniainen-Orpoa.

Orpon kaulaan ryntäsivät puheenjohtajapaikasta aika ajoin haaveilleet puolueen varapuheenjohtajat Elina Valtonen ja Antti Häkkänen. Kokoomuksessa tiedettiin, että tämän vaalivoiton jälkeen kukaan ei uhmaa Orpon asemaa pitkään aikaan. Orpoa heikoksi johtajaksi kritisoinet pitivät vaali-iltana mölynsä

mahassa. Orpo tiesi, että hänen asemansa puheenjohtajana oli nyt vahvempi kuin koskaan. Poliitiikan kovuudesta kertoo, että jos Orpo olisi hävinnyt vaalit, olisi puolueessa alkanut heti veikkaus seuraavasta puheenjohtajasta, ja Orpon selkä olisi ollut symbolisesti puukkoja täynnä. Orpon pitkäaikainen haave päästä vallan kaikkein korkeimmalle paikalle oli lähes toteutunut. Voitto merkitsi myös sitä, että Suomi palasi oikeistovaltaan oikein ryminällä.

Puoli kahden aikaan yöllä Orpo asteli Eduskuntatalon lähellä olevalle Jaskan Grillille, kuten hänellä on tapana vaalien jälkeen. Hän oli onnellinen ja tilasi tuttuun tapaan nimikkoannoksensa Orpon erikoisen: pitkän sämpylän, jonka sisällä on bratwurst-makkara, paahdettua sipulia ja barbecuekastiketta.

Kesäkuun 20. päivänä 2023 Orpon suuri päivä koitti. Eduskuntavaalien jälkeen hän oli saanut koottua vaivalla viikkojen väännön jälkeen kokoomuksen, perussuomalaisten, kristillisdemokraattien ja RKP:n yhteisen hallituksen. Orpo oli hallituseuvotteluviikkojen aikana joutunut käyttämään kaiken jo lapsesta asti hankkimansa politiikan teon opin ja kokemuksen. Nyt oli edessä uran huippuhetki, kun Orpo asteli rauhallisin askelin tasavallan presidentti Sauli Niinistön eteen. Hän kätteli presidenttiä ja kumarsi syvään, kuten hallitsijoiden edessä on ollut tapana. Miehet olivat tunteneet toisensa pitkään, ja heillä oli hyvät välit. Nyt Presidentinlinnassa kohtasivat kuitenkin kaksi instituutiota: presidentti ja pääministeri.

”Tänään johdollanne aloittaa itsenäisen Suomen 77. hallitus. Uusi hallitus aloittaa erittäin vaikeana aikana”, Niinistö julisti tapansa mukaisesti hiukan tuimasti. Orpo oli nyt Suomen neljäs kokoomuslainen pääministeri toisen maailmansodan jälkeen.¹

Tuoreet ministerit seisoivat rivissä tummiin pukeutuneina ja vakavina. Kaikilla muilla oli kädet ristissä edessä paitsi konkari-ministeri Sanni Grahn-Laasosella, jonka käsivarret lepäsivät rennosti sivuilla.

Grahn-Laasonen on hallituksen kokenein ministeri Henriksenin ja Orpon jälkeen. Perussuomalaisten kaikki ministerit ovat ensikertalaisia, samoin kristillisdemokraattien ainoa ministeri, maa-, metsä- ja maatalousministeri Sari Essayah. RKP:llä oli tässä vaiheessa kolme ministeriä ja KD:llä yksi, mutta sopimuksen mukaan 13. kesäkuuta 2025 alkaen molemmilla puolueilla olisi kaksi ministeriä. Hallituksen ydin muodostui kuitenkin kokoomuksesta ja perussuomalaisista, vaikka vielä vuonna 2017 Orpo kieltäytyi hallitustaipaleesta perussuomalaisten kanssa. Hallituseuvotteluissa kokoomus sai kahdeksan ministeriä ja perussuomalaiset seitsemän, ja ilman heidän hyvää yhteistyötään seuraavasta neljästä hallitusvuodesta tulisi tuskainen.

Presidentti korosti puheenvuorossaan hallituksen yhtenäisyyttä ja keskeistä luottamusta. ”Etenkin vaikeina aikoina yhtenäisyys on se voimavara, joka kantaa.” Orpo vastasi presidentille, että hallitukseen lähteviä puolueita yhdistää yhteinen näkemys talousuudistuksista. ”On pakko laittaa suu säkkiä myöten, jotta hyvinvointia on myös huomenna. Puolueiden yhteisenä tavoitteena on kestävä kasvun Suomi, jonka menestys pohjautuu työlle ja yrittämiselle.”²

Juhlallisuuksista ei mennyt aikaakaan, kun Orpon vakuutellut joutuivat harvinaisen kovalle koetukselle. Hallitus ei ehtinyt edes aloittaa varsinaista työntekoaan, kun RKP ja perussuomalaiset jo ajautuivat keskinäisiin ristiriitoihin.

Miten tähän oli päädytty? Miten kokoomus ja perussuomalaiset lopulta löysivät toisensa? Tähän pitää lähteä etsimään vastausta vuodesta 2019.

Neljän vuoden lähestyminen

Oli perjantai syyskuun 23. päivä 2022. Aamun aurinkoinen hetki oli häipynyt puoliltapäivin pilviharsoon, kun kahdeksan suomalaisen puoluekoneiston ydinvaikuttajaa ja joukko virkamiehiä

suuntasi kulkunsa kohti valtiovarainministeriön päämajaa Mariankadulle Helsingin Kruununhakaan. Nämä puoluevaikuttajat olivat henkilöitä, jotka pitivät politiikan rattaat pyörimässä, mutta julkisuudessa heitä näkyi harvoin. Paikalle olivat saapuneet muun muassa SDP:n kuntaministeri Sirpa Paateron erityisavustaja Valtteri Aaltonen, vihreiden sisäministerin Krista Mikkosen erityisavustaja Tiina Kivinen, vasemmistolaisen opetusministeri Li Anderssonin erityisavustaja Henri Purje ja keskustalaisen valtiovarainministeri Annika Saarikon valtiosihteeri Anna-Mari Vimpari.

He olivat saaneet kutsun pääministeri Sanna Marinin korkeimmalta poliittiselta avustajalta, valtiosihteeri Henrik Haapajärveltä. Kokoushuoneen nimi on Jakovara. Tämä oli yksi niistä valtioneuvoston huoneista, joissa virkamiehet ja poliittiset avustajat ovat 2000-luvulla tehneet linjauksia miljardiluokan säästöistä. Nämä päätökset ovat muuttaneet monin tavoin myös tavallisen kaduntallaajan arkea.

Tarjolla oli tavallisesti vain vettä ja kahvia – muistuttamassa Suomen taloustilanteen kurjuudesta. Tällä kertaa pöydässä oli kuitenkin kahvin lisäksi jopa saaristolaisleipänappeja sekä katkarapu- että kasvistahnalla. Olihan lounasaika ja vallassa Marinin hallitus, joka ei jäänyt historiaan pihistelijähallituksena.

Ryhmä oli pyydetty paikalle pohtimaan, kuinka vallanvaihto voitaisiin toteuttaa mahdollisimman joustavasti kevään 2023 eduskuntavaalien jälkeen riippumatta vaalituloksesta. Erityisesti tarkoitus oli miettiä etukäteen neuvotteluprosesseja ja tapoja, joilla hallituspuolueita sitova hallitusohjelma saataisiin neuvoteltua tehokkaasti seuraavana keväänä. Tämä ei kuitenkaan ollut tilaisuuden kiinnostavin osa, sillä Suomessa on tapana valmistella edellisen hallituksen aikana jo seuraavaa hallituskautta. Virkamiehet laativat listoja keskeneräisistä asioista, jotka ovat seuraavan hallituksen pöydällä esimerkiksi Euroopan unionin päätösten takia. Sen sijaan kiinnostavaa oli ajankohta ja kokouksen

tunnelma. Elettiin edellisen vallan viimeisiä hetkiä, ja spekulatiot tulevasta vallasta olivat alkaneet.³

Pian kokouksen alettua muutama osallistuja hörästi korviaan, kun oppositiossa olevan perussuomalaisten edustaja, ”työmies”-titteliä käyttävä Matti Putkonen avasi suunsa. Hän on entinen demari ja toimi aikanaan vaikutusvaltaisen työntekijäjärjestön, Metalliliiton, tiedotuspäällikkönä. Sittemmin hän on ollut perussuomalaisissa pitkään ideanikkari ja käytännön asioiden junailija. Hän tuntee puolueensa ajattelun läpikotaisin.

Kokous oli vasta ryhmän toinen, eikä tässä eikä seuraavissa kokouksissa ollut tarkoitus keskustella tulevan hallitusohjelman sisällöstä, saati säästöistä. Siitä huolimatta Putkonen paukautti suoranuottiseen tyyliinsä, että seuraavan kauden tärkein tehtävä on laittaa valtiontalous kuntoon ikään kuin härnätkseen paikalla olevia Marinin hallituksen edustajia. Heitä perussuomalaiset ja kokoomus olivat haukkuneet oppositiosta käsin rinta rinnan yli kolme vuotta valtion rahojen törsääjiksi.

Kokoomuksen silloinen puoluesihteeriksi Kristiina Kokko nyökkäili silmiinpistävän innokkaasti Putkosen heitoille. ”Ahaa. Nuohan ovat jo lähentyneet toisiaan. Suunnitteilla on siis perussuomalaisten ja kokoomuksen hallitus”, Henrik Haapajarvi muistaa pohtineensa, vaikka vaaleihin oli vielä seitsemän kuukautta.

Arvailujen syksy

Haapajarven vetämän kokouksen aikaan elettiin syksyä 2022. Minä *Helsingin Sanomien* hallitusta seuraavana politiikantomitajana yhdessä monien kollegojen ja analyytikkojen kanssa seurasin tiiviisti hallituksen sisäisiä ristiriitoja, erityisesti vihreiden ja keskustan jatkuvaa kinastelua lähes kaikesta. Ja tietysti odotelimme, josko joku taas julkaisisi somessa kuvia Sanna Marinista juhlatuulella.

Samaan aikaan puolueet valmistautuivat kevään 2023 eduskuntavaaleihin. Haapajärven edustamassa Sosialidemokraattisessa puolueessa tiedettiin, kuinka suuren muutoksen kokoomuksen ja perussuomalaisten vaalivoitto ja mahdollinen tuleva yhteishallitus Suomeen toisivat. Puolueessa oltiin varmoja, että se tarkoittaisi ilmasto- ja ympäristöasioiden työntämistä takalalle sekä säästöjen ja etuuksien leikkausten aikakautta.

Haapajärvi ei ollut havainnoissaan ihan väärässä. Sekä kokoomuksen että perussuomalaisten sisäisissä analyyseissä oli päädytty siihen, että ne todennäköisesti muodostavat hallituksen ytimen, jos jompikumpi voittaa vaalit. Voittajasta ei alustavissa yhteydenpidoissa kuitenkaan keskusteltu, vaan etenkin kokoomus yritti hissukseen tunnustella, millä ehdoin perussuomalaiset ovat valmiita yhteistoimintaan kokoomuksen johdolla.

Noina aikoina moni politiikkaa työkseen seuraava taho pohotti, että EU-mielinen kokoomus saattaisi lopulta kuitenkin lähteä hallitukseen mieluummin vanhan kumppaninsa SDP:n kanssa. Poliittisten tarkkailijoiden ja vallan vahtikoirien keskusteluissa tätä perusteltiin muun muassa sillä, että EU-myönteisellä kokoomuksella voi olla liian suuri riski EU-eroa kannattavan perussuomalaisten kanssa hallituksessa. Olihan tuolloin Venäjä jo hyökännyt Ukrainaan ja oli nähtävissä, että eurooppalainen yhteistyö tulee tiivistymään.

Eikä perussuomalaiset ollut syvimmältä olemukseltaan muuttunut juurikaan niistä ajoista, kun Jussi Halla-aho valittiin puolueen puheenjohtajaksi vuonna 2017. Tuolloin perussuomalaisten politiikan ytimeksi tuli maahanmuuttovastaisuus aivan eri tavalla kuin Timo Soinin puheenjohtajakaudella. Kokoomuksella oli puolestaan maine työperäiseen ja humanitaariseen maahanmuuttoon myönteisesti suhtautuvana puolueena.

Kokoomuksen puheenjohtaja Petteri Orpo toisti vielä Halla-ahon valinnan jälkeen kesällä 2017 useaan otteeseen, ettei pidä

hallitusyhteistyötä juuri perussuomalaisten puheenjohtajaksi valitun Jussi Halla-ahon johtaman puolueen kanssa mahdollisena. Orpo perusteli tätä sillä, ettei voinut olla varma, mikä lopulta on perussuomalaisten käsitys ihmisoikeuksista ja oikeusvaltiosta. ”Arvot eivät ole poliittista korrektiutta tai liturgiaa. Me emme hyväksy minkäänlaista vihapuhetta tai syrjintää”, Orpo sanoi kesäkuussa 2017.⁴

Korkein oikeus totesi vuonna 2012 Halla-ahon syyllystyneen sekä uskonrauhan rikkomiseen että kiihottamiseen kansanryhmää vastaan. Perussuomalaisten kansanedustaja Sebastian Tynkynen puolestaan tuomittiin kiihottamisesta kansanryhmää vastaan jopa kolme kertaa, vuosina 2017, 2020 ja 2021.

Kehitysyhteistyö- ja ulkomaankauppaministeri Ville Tavio näkee, että kokoomus yritti näin tuhota perussuomalaisen puolueen vuonna 2017. ”Kokoomus olisi päässyt aivan erilaisiin aselempiin, jos se olisi ollut selkeästi johtava oikeistopuolue Suomessa.” Tavio paljastaa, että tällaisena Orpon Halla-ahoa vieroksuva liike nähtiin perussuomalaisissa. ”Meillä se ymmärrettiin pelin politiikan hengessä tehtynä siirtona, eikä se synnyttänyt minun nähdäkseni vihaa tai katkeruutta kokoomusta kohtaan.”

Historiallinen tapaaminen

Orpon tiukka kanta perussuomalaisia kohtaan kummitteli kuitenkin monen politiikkaa seuraavan mielessä vielä syksyllä 2022. Näin siitäkin huolimatta, että Orpo oli jo aikaisemmin tuona vuonna sanonut, että kokoomus on valmis keskustelemaan hallituksen muodostamisesta myös perussuomalaisten kanssa seuraavien eduskuntavaalien jälkeen.⁵

Todellisuudessa Orpon mieli muuttui jo selvästi aikaisemmin, ja hän oli jo lähestynyt perussuomalaisia. Orpo muistelee, että hän otti ensimmäisen kerran yhteyttä Halla-ahoon yhteisen hallituksen muodostamisen merkeissä jo keväällä 2019. Vielä

syyskuussa 2018 hän sanoi, ettei pidä kokoomuksen ja perussuomalaisen yhteistyötä mahdollisena, koska perussuomalaiset eivät ole muuttuneet.⁶

Tämä varsin tuntematon episodi Suomen poliittisessa historiassa alkoi huhtikuussa 2019 sen jälkeen, kun Antti Rinteen johtama SDP voitti eduskuntavaalit. Perussuomalaiset tuli vaaleissa toiseksi ja kokoomus kolmanneksi. Episodi paljastaa, että kokoomuksessa oli jo jonkin aikaa pohdittu nimenomaan kokoomuksen ja perussuomalaisen yhteistä hallitusta.

Vaalivoittaja Rinteellä ei ollut tästä tietoa, kun hän aloitti hallituksen kokoamisen heti vuoden 2019 eduskuntavaalien jälkeen. Suomessa hallitus muodostetaan niin, että vaalien voittaja alkaa ensin tunnustella muiden puolueiden kiinnostusta hallitusyhteistyöhön muun muassa kirjallisilla kysymyksillä. Sen jälkeen tunnustelijan valitsevat ja halukkaat puolueet neuvottelevat tiiviisti useita viikkoja seuraavan neljän vuoden hallitusohjelmasta. Vasta sen jälkeen eduskunta valitsee pääministerin ja lopulta tasavallan presidentti nimittää pääministerin ja muut ministerit tehtäviinsä.

Rinteen tunnustelukysymykset alkoivat ilmastokriisin hoidosta ja luonnon monimuotoisuuden turvaamisesta. Tämä oli täysin uutta Suomen politiikassa. Hallitustunnusteluissa ilmaston ja ympäristön rooli ei ollut koskaan aikaisemmin ollut näin isossa roolissa, vaan yleensä pääpaino oli huonoina aikoina julkisen talouden hoidossa ja hyvinä aikoina vaikkapa sosiaaliturvan parannuksissa.

Rinne halusi Orpon

Rinteellä oli kaksi vaihtoehtoa päähallituskumppaniksi: keskusta tai kokoomus. Vielä syksyllä 2022 Rinne puhui sinipunahallituksesta, jonka rungon muodostaisivat kokoomus ja SDP. Hän kuitenkin pohti, että hallituskausi saattaisi olla helpompi keskustan

kanssa, koska kokoomuksen talouslinja vaikutti olevan liian kaukana SDP:n näkemyksistä.

Orpo antoi talousneuvottelujen päävastuun Elina Lepomäelle (nykyinen Valtonen). Orpo valitsi kansanedustaja Lepomäen, koska tämä oli talousosaaja, mutta myös siksi, että hän arveli Lepomäen haaveilevan edelleen kokoomuksen puheenjohtajuudesta. Orpon piti valita Lepomäki ikään kuin henkivakuutukseksi. Lepomäen edustama kokoomuksen talousliberaalisiipi olisi voinut haukkua vaalit hävinneen Orpon entistä heikomaksi, jos Orpon johdolla kokoomus olisikin löytänyt talouspolitiikassa löysän kompromissin SDP:n kanssa. Lepomäki oli tiukan linjan takuuhenkilö, ja Orpolla on tapana varmistaa toimilleen mahdollisimman suuri kannatus omassa puolueessa.

Viimeisessä yrityksessä SDP:n yksi pääneuvottelija oli Timo Harakka. Hän kertoo, ettei kokoomus tullut vähääkään vastaan veropuolella, kun SDP esitti muun muassa listaamattomien yhtiöiden kansainvälisesti vertaillen huokean verotuksen kiristystä.

Neuvottelut sujuivat kehnosti. Kokoomus hermostui siitä, ettei SDP suostunut kokoomuksen vaatimiin julkisen talouden säästöihin. SDP puolestaan loukkaantui, koska Lepomäki opetti SDP:n neuvottelijoiden mielestä heitä kuin pikkulapsia, toimi kuin yleinen syyttäjä ja vaati hyväksymään kokoomuksen linjan. Sekä Orpolle että Rinteelle tuli yllätyksenä, kuinka nopeasti neuvottelut kariutuivat.

Yleensä puolueet pyrkivät hallitukseen, koska vain se tarjoaa todellisen mahdollisuuden vaikuttaa maan suuntaan. Niin halusi Orpokin ja todella kovasti, mutta hän tiesi, että SDP:n talouslinjalla kokoomuksen kannatus romahtaa. Kun varsinaiset alustavat neuvottelut kariutuivat, hän teki vielä viimeisen ehdotuksen Rinteelle. Orpo ajatteli, että se olisi peliliike, jolla SDP voisi ainakin aloittaa hallitusneuvottelut kokoomuksen kanssa.

Orpo ehdotti, ettei hallitus ylitä kevään 2019 hallitusneuvotteluissa sovittuja menoja hallituskauden aikana. Sen lisäksi Orpo

ehdotti isoa kasvupakettia, jolla olisi saatu rakennettua raiteita ja tehtyä muita isoja investointeja. Tämä maksettaisiin lähinnä myymällä valtion omaisuutta. Orpo tiesi, että Rinne halusi tämän kaltaisen ison kasvupaketin. ”Kolmanneksi sanoin, että sinä Antti olet se ihminen, joka pystyy tässä maassa tekemään työmarkkinauudistukset, kuten olivat aikoinaan tehneet Ruotsin ja Saksan demarijohtajat.”

Rinne sanoo, että Orpo ei ymmärtänyt SDP:n vastasyklisiä talouspolitiikkaa, jossa heikossa taloustilanteessa lisätään valtion menoja. Kokoomus halusi leikata heti valtion menoja, kun taas SDP vasta sitten, jos työllisyyden kasvulla ei pystytä rahoittamaan esimerkiksi eläkkeiden korotuksia ja pakollisen toisen asteen oppivelvollisuuden laajentamista 18-vuotiaisiin saakka.

Rinne kertoo pitävänsä Orposta, ja heillä meni keskenään hyvin. Hän uskoo, että olisi ollut pääministerinä paljon pitempään, jos hallituskumppani olisi ollut kokoomus eikä keskusta, joka halusi lopulta eroon Rinteestä. ”Olin halunnut mieluummin Orpon kanssa hallitukseen kuin tuolloin vielä keskustan puheenjohtajana toimineen Juha Sipilän. Kun yritimme kokoomuksen kanssa viimeisiä kertoja, niin lähes samaan aikaan keskusta antoi kymmenen kohdan hallitusyhteistyön kynnysheiton. Ne olivat käytännössä samat kuin meidän omat. Kun keskusta halusi mukaan, niin siihen se sitten kokoomuksen kanssa jäi. Silloin en osannut arvioida, kuinka heikko itsetunto keskustalla oli. Kyllä minä olen monta kertaa mielessäni sitä katunut ihan oikeasti.”

Orpo yritti syrjäyttää Rinteen

Jo ennen SDP:n kanssa käytyjä talousneuvotteluja Orpo pelasi myös toista vaihtoehtoa. Orpo pyysi Halla-ahoja kahville 2. toukokuuta, seitsemän päivää ennen kuin SDP, keskusta, vihreät ja RKP aloittivat hallitusneuvottelut Säätytalolla. ”Sanoin Halla-aholle, että olen nyt täysin valmis teidän kanssanne

neuvottelemaan hallitusohjelmasta”, Orpo muistelee. Keskusta ei ollut tuolloin antanut vielä ehdotustaan SDP:lle.

Orpo halusi kokoomuksen hallitukseen, mutta hänellä oli melko varma käsitys siitä, että SDP halusi mieluummin hallituskumppaniksi keskustan kuin kokoomuksen. ”Sanoin Halla-aholle, että jos keskusta ja SDP eivät pääsekään yhteisymmärrykseen, niin tässä voi aueta portti toiseenkin mahdollisuuteen. Eli siihen, että tunnusteluvastuu siirtyy meille.”

Sattumoisin juuri tuon tapaamispäivän aamuna Antti Rinne oli ilmoittanut SDP:n puoluehallitukselle monen läsnäolijan hämmästykseksi tavoittelevansa ”kansanrintamahallitusta”. Se koostuisi SDP:stä, keskustasta, vasemmistoliitosta, vihreistä ja RKP:sta. Monelle ilmoitus oli yllätys, sillä keskustan suuren vaalitappion jälkeen demarit ajattelivat, että kokoomus on ainoa realistinen vaihtoehto hallituskumppaniksi.⁷

Tunnusteluvastuun siirto olisi tarkoittanut, ettei SDP:n Rinteestä olisi tullutkaan pääministeriä, vaikka Suomessa on viime vuosikymmeninä ollut tapana, että vaalit voittanut puolue saa pääministerin paikan. Tämän kaltainen ”vallankaappaus” olisi onnistunut parhaiten niin, etteivät kokoomus, keskusta ja perussuomalaiset olisi suostuneet neuvottelemaan SDP:n kanssa hallituksesta. Tällöin Rinne ei olisi saanut koottua hallitusta, jolla olisi enemmistö eduskunnassa. Hallituspuolueilla on hyvä olla enemmän kansanedustajia eduskunnassa kuin niillä puolueilla, jotka ovat oppositiossa. Enemmistön turvin hallitus voi varmistaa, että eduskunta hyväksyy hallituksen lakiesitykset.

Orpo kertoo näyttäneensä Halla-aholle, mitä kokoomus oli vastannut Rinteen tunnustelukysymyksiin. ”Halla-aho oli valmis allekirjoittamaan kaikki meidän vastauksemme, mutta sanoi, että heillä on myös omia vaatimuksia, mutta ei eritellyt niitä tarkemmin. Perussuomalaiset tosin olivat varmoja, että kokoomus oli menossa SDP:n kanssa hallitukseen, eikä keskustaa. Minä